

IMPORTANȚA MORALĂ A LIBERTĂȚII DE EXPRIMARE

Autor: Victoria Maria Deliu | 27 februarie 2022

La finalul celor două săptămâni pe care le-am dedicat *libertății de exprimare* pe platforma Syntopic, aș vrea să notez câteva considerații personale în marginea acestei teme. Pornesc de la următoarea întrebare: ce semnificație morală are libertatea de exprimare pentru un tânăr din România zilelor noastre? Ce înseamnă libertatea de exprimare – și, invers, amenințările sau suprimarea ei – pentru formarea caracterului său? Aleg să notez câteva gânduri personale, aproape ca într-o pagină de jurnal, nu din cauza unei căutări absurde, sterile și ridicole a autenticității, ci fiindcă am impresia că explorările teoretice o iau, uneori, înaintea interogațiilor și învățămintelor practice, adică a celor care țin de formarea caracterului. Poate în chip misterios sau, din contră, perfect explicabil, unii sunt cu câțiva pași teoretici înaintea formării lor morale. Când se găsesc totuși astfel, cred că cel mai înțelept – și, categoric, cel mai dificil și provocator – este să pună un soi de frână în avansul teoretic și să își accelereze eforturile de coerență interioară.

Revenind la libertatea de exprimare, consider că reflecția asupra ei ne duce, în mod firesc, în centrul gândirii asupra alegerii și deciziei umane. Mă refer, mai cu seamă, la decizia între valori sau seturi de valori diferite. Și dacă stăm să ne gândim, orice alegere și orice decizie sunt, la un nivel mai profund, alegeri și decizii între valori. Fie că vorbim despre alegeri majore, precum alegerea modului de viață, a comunității din care facem parte sau a profesiei, sau despre alegeri mici, precum alegerea felului în care urmează să ne petrecem următoarea oră liberă – toate acestea sunt, într-un plan mai adânc, alegeri ale valorilor. Ne îndreptăm, de fiecare dată, în urma unui proces mai laborios sau mai precar de reflecție, către ceea ce prețuim mai mult. Sigur, este de notat aici și că preferințele noastre manifeste de toate tipurile – adică actele în sine de alegere – nu anihilează sau anulează în absolut seturile de valori care nu au fost alese efectiv. Actele noastre de alegere le așază doar pe o poziție secundă în contextul propriei vieți.

Pentru a înțelege mai bine de ce libertatea de exprimare ne poartă în miezul gândirii cu

privire la alegerea și decizia între valori, este necesar să identificăm mai precis ce tip de valoare este ea însăși. În sensul acesta, numele este de mare ajutor. Căci observăm imediat că exprimarea se referă, de regulă, la *mijloace*, nu la *scopuri finale*. Exprimarea este, întotdeauna, exprimare a ceva sau în virtutea a ceva anume: exprimarea gândurilor și ideilor, a emoțiilor și afectelor etc. Așa ne putem explica legătura foarte strânsă între libertatea conștiinței sau libertatea de gândire și libertatea de exprimare. În lipsa primelor două, cea din urmă își pierde sensul și substanța. De aceea, atunci când cea din urmă este ținută la mai mare preț decât cele dintâi, suntem datori să ne întrebăm dacă nu a fost deja transformată într-un vehicul șubred, menit să transporte doar anumite seturi de idei. Așadar, libertatea de exprimare este o valoare-mijloc, nu o valoare finală.

Prin urmare, orice formă de organizare umană colectivă care implică sau permite co-existența unor seturi diferite de valori finale trebuie să respecte o valoare-mijloc precum libertatea de exprimare. Nu mă interesează atât de mult în acest punct care sunt rațiunile mai profunde pentru co-existența seturilor distincte de valori. La rândul lor, aceste rațiuni pot fi diferite pentru forme de organizare diferite. În unele cazuri, co-existența unor mulțimi divergente de valori poate fi permisă și încurajată, pentru că aceste valori diferite se subordonează unei singure valori finale - de pildă, căutarea adevărului sau a celui mai bun mod de viață posibil. În aceste cazuri, vedem că aceste valori divergente ajung să fie ele însele valori-mijloc. În alte situații însă, co-existența valorilor divergente este permisă și menținută fiindcă este imposibilă sau indezirabilă reducerea divergențelor. În aceste situații, valorile diferite care există împreună sunt valori finale. Oricum, ceea ce este de reținut de aici este că libertatea de exprimare este întotdeauna o valoare-mijloc.

Și tocmai de aceea este libertatea de exprimare esențială pentru formarea unui tânăr. Fiind o valoare-mijloc, ea deschide calea către întrebările - și acțiunile - legate de valorile finale. Cu alte cuvinte, deschide calea alegerii și a deciziei între diverse valori finale. Libertatea de exprimare îi poate sluji și celui care pune bunăstarea materială și confortul pe primul plan, și celui care este în stare să își dea viața pentru o anumită ideologie, și celui care face eforturi susținute să fie în permanență în acord cu realitatea. Din acest motiv, cred că problematizarea libertății de exprimare este necesară în măsura în care este necesar să devii lucid cu privire la propriile valori finale.

Și deși povestea despre valori(le finale) poate fi depănată cu multă pasiune teoretică, abia acțiunea este testul ultim care poate confirma sau infirma până atunci doar presupusul atașament față de anumite valori (finale). Poți citi întregi tratate despre, de pildă, principiile și modul de funcționare a unei societăți democrat-liberale, poți scrie pe măsură, poți cunoaște, indirect, ruinarea acestor principii în alte societăți decât cea în care trăiești zi de zi - în ultimă instanță însă, doar acțiunea potrivită în contextul potrivit poate dovedi că anumite valori au fost integrate suficient în caracterul tău, astfel că ți-au devenit (acea mult discutată și căutată) a doua natură. Iar asta fiindcă acțiunea

umană este suficient de constrângătoare, căci nu poate fi ghidată simultan de două valori complet opuse. Acțiunea arată fără echivoc și cât se poate de concret ce ești dispus să sacrifici și ce nu. Vedem că, de fapt, alegerea între diverse valori finale se reduce la acțiunea în conformitate cu respectivele valori.

Anihilarea libertății de exprimare nu îi va rămâne indiferentă niciunui tânăr care se străduiește să își facă ordine printre valorile finale. Cu atât mai puțin poate aceasta să îi rămână indiferentă unui tânăr care a observat, direct sau indirect, consecințele pe termen lung ale indiferenței de acest tip pe care au îngăduit-o alții. Cred că, cel puțin în primă instanță, pentru a înțelege importanța crucială a libertății de exprimare în particular, și a libertății în general, nu este neapărat nevoie de intuiții politice sau de clarificarea propriei viziuni politice asupra lumii. Cred că este nevoie de ceva ce ar trebui să ne fie tuturor mult mai la îndemână, anume: clarificarea propriului set de valori finale și acțiunea în concordanță cu ele.

Imagine: Unsplash